

Τρίκερι: Το νησί της πολιτικής εξορίας 5.000 γυναικών

της Βικτωρίας Θεοδώρου

Η Βικτωρία Θεοδώρου, ποιήτρια της Α΄ Μεταπολεμικής Γενιάς, γεννήθηκε το 1926 στα Χανιά. Δεκαέξι χρονών εντάχθηκε στην ΕΠΟΝ. Το 1947, φοιτήτρια στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, την συνέλαβαν και μετά από τρίμηνη κράτηση στην Ασφάλεια την εξόρισαν αρχικά στη Χίο, μετά στο Τρίκερι και στη Μακρόνησο. Οι εμπειρίες της από την εξορία έχουν αποδοθεί ποιητικά. Υπάρχουν όμως και οι γραπτές της μαρτυρίες από το Στρατόπεδο Γυναικών του Τρίκερι.

Οι μαρτυρίες αυτές μαζί με εκείνες από τη Χίο και τη Μακρόνησο που έγραψαν άλλες γυναίκες βρέθηκαν στα «θαμμένα τετράδια», τα οποία έκρυψαν οι γυναίκες στις κουφάλες των δέντρων στο Τρίκερι. Το υλικό περιέσωσε η Ρόζα Ιμβριώτη και εξέδωσε η Βικτωρία Θεοδώρου. Από αυτό το υλικό είναι το κείμενο που ακολουθεί και ανήκει στην ενότητα Τρίκερι Α΄ – Γράφει η Βικτωρία Θεοδώρου.

Είναι το πρώτο κείμενο της ενότητας και φέρει τον τίτλο «Βρήκαμε εξόριστες στο Μοναστήρι του Τρίκερι». Η γραφή της λιτή και συγχρόνως συνταρακτική παρουσιάζει το νησί και τις σκληρές και απάνθρωπες συνθήκες ζωής των εξοριστών και κυρίως των γυναικών στο Στρατόπεδο Γυναικών Πολιτικών Εξοριστών στο Τρίκερι.

«Το Τρίκερι είναι ένα σχεδόν ακατοίκητο νησί στην άκρη του Πηλίου, δεξιά μόλις μπαίνουμε στον Παγασητικό κόλπο.

Απομονωμένο καθώς είναι – το περιτριγυρίζουν από τα δυτικά τα βουνά της Ρούμελης, από τα νότια της Εύβοιας οι κορφές κι από τα βόρεια κι ανατολικά ο κορμός του Πηλίου – κρίθηκε κατάλληλο για την ίδρυση στρατοπέδου συγκέντρωσης εξοριστών.

Είναι τόσο μικρό που δεν χρειάζεται περισσότερο από τρεις ώρες πεζοπορία για να κάμεις το γύρο του, κατάφυτο από λιόδενδρα κι αειθαλείς θάμνους, ήσυχο και υγρό. Βροχές ορμητικές πέφτουν όλο το χρόνο ακόμα και στη μέση του καλοκαιριού, γιατί πάντα είναι σκεπασμένο με υδρατμούς. Τους μήνες του χειμώνα, ο γραίγος το δέρνει και το χιονίζει.

Από το καλοκαίρι του 1947 άρχισαν να μαζεύουν τους άντρες που έπιασαν από τους διάφορους τόπους, χωριά και πόλεις της κεντρικής Ελλάδας, όπου μαινόταν ο εμφύλιος πόλεμος. Έτσι ιδρύθηκε το στρατόπεδο των αντρών, που έφτασε τις τρεις ως τέσσερις χιλιάδες κρατούμενους, και που το Μάρτη του 1949 μεταφέρθηκε στο Μακρονήσι. Τον ίδιο χρόνο μαζί με τους άντρες έφερναν «προληπτικά» και γυναίκες από τις οικογένειες των ανταρτών και τις μάντρωσαν στο μεγάλο Μοναστήρι του νησιού. Όλες σχεδόν ήταν αγρότισσες κάθε ηλικίας και δεν είχαν παρά μονάχα τα ρούχα που φορούσαν, ενώ πολλές απ' αυτές κρατούσαν τα μωρά στην αγκαλιά τους. Ο αριθμός τους δεν ήταν σταθερός.

Μερικές έφευγαν με «δηλώσεις μετανοίας», που αναγκάζονταν να κάνουν κάτω από τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης, τις αρρώστιες και την πείνα, ενώ άλλες έφταναν με νέες αποστολές. Το 1948 έφτασαν τις πεντακόσιες, μα το Φλεβάρη του 1949 είχαν μείνει ενενήντα τρεις. Το στρατόπεδο για τις «προληπτικές» κράτησε μέχρι το τέλος του

Δεκέμβρη του 1949. Κατά το φθινόπωρο άρχισαν να φεύγουν τσακισμένες, απελπισμένες. Κι όταν το Γενάρη μας πήγαν στη Μακρόνησο μας ακολούθησαν δεκαέξι.

Μεγάλο γεγονός για το στρατόπεδο των «προληπτικών» ήταν ο ερχομός στο Τρίκερι των γυναικών του στρατοπέδου της Χίου τις πρώτες μέρες του Απρίλη του 1949. Οι καινούριες στεγαστήκαμε στις άδειες σκηνές του στρατοπέδου των ανδρών, ενώ οι «προληπτικές» έμεναν ακόμα στα κελιά και σε σκηνές γύρω από το Μοναστήρι. Αποτελούσαν ξεχωριστό τμήμα του στρατοπέδου. Σύντομα οι χίλιες διακόσιες γυναίκες της Χίου ενώθηκαν με τις εξόριστες του Μοναστηριού, κι όταν το Μάη ήρθαν οι Σλαβομακεδόνισσες και οι Ηπειρώτισσες έφθασαν συνολικά τις τρεισίμισι χιλιάδες. Το Σεπτέμβριο του 1949 όλες μαζί με τα παιδιά ήμασταν τέσσερις χιλιάδες επτακόσιες γυναίκες απ' όλη την Ελλάδα.

Οι αποστολές αποτελούνταν από γυναίκες κάθε περιοχής χωριστά. Στις 23 του Φλεβάρη έφτασε στο νησί μια караβιά από διακόσιες περίπου Θεσσαλές. Το Μάρτη του ίδιου χρόνου είχαν έρθει οι Ηπειρώτισσες και στις 24 του Μάη μια μεγάλη αποστολή με το αρματαγωγό από χίλιες πεντακόσιες γυναίκες και παιδιά, που τις είχαν μαζέψει από τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και τη Ρούμελη.

Το Μάη του 1949 άρχισαν επίσης να' ρχονται οι Σλαβομακεδόνισσες, κοπαδιαστά, πεντακόσιες τόσες σε κάθε αποστολή, και το καλοκαίρι μαζεύτηκαν χίλιες επτακόσιες με δύο χιλιάδες γυναίκες και παιδιά.

Το Μοναστήρι του Τρίκερι χτίστηκε το 1841 στο ψηλότερο μέρος του νησιού. Στη μέση μιας πλακόστρωτης αυλής βρίσκεται η εκκλησία, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Το ωραίο τέμπλο της το είχε ανακαινίσει ένας εξόριστος καλλιτέχνης που αργότερα καταδικάστηκε σε θάνατο κι εκτελέστηκε.

Ολόγυρα τα κελιά σχηματίζουν ένα παραλληλόγραμμο. Τα ισόγεια των κελιών τα χρησιμοποιούσαν για αποθήκες, στάβλους, μαγειρεία, λουτρά κλπ. γιατί ήταν ακατάλληλα για να κατοικηθούν. Αργότερα κατοικήθηκαν κι αυτά. Τα πατώματά τους είναι γκρεμισμένα, δεν έχουν πόρτες μήτε παραθυρόφυλλα. Ήλιος ποτέ δεν μπήκε στο εσωτερικό τους, είναι υγρά και μουχλιασμένα. Από την άνοιξη του 1948 έβαλαν τις γυναίκες σε μικρά ατομικά αντίσκηνα γύρω από το Μοναστήρι, όταν όμως το φθινόπωρο άρχισαν οι βροχές κι η παγωνιά η Διοίκηση αποφάσισε να τις στριμώξει μέσα στα κελιά και στα υπόγεια. Από τις 23 του Φλεβάρη που έφταναν οι μεγάλες αποστολές δεν υπήρχε τόπος να στεγαστούν. Τις άφηναν μέρες κάτω απ' τα υπόστεγα του Μοναστηριού καταγής, να κοιμούνται μαζί με τα μωρά τους. Μα σαν οι βροχές έγιναν πιο συχνές, έστησαν στο λασπωμένο χώμα επτά μεγάλες αμερικάνικες σκηνές, που κανονικά χωρούν είκοσι ανθρώπους η κάθε μία. Εκεί μέσα, όμως έριξαν πενήντα με πενήνταπέντε γυναίκες.

Στρώματα δεν είχαν ούτε ρούχα. Έτσι έμειναν για πολλά βράδια όσο να μαζέψουν και να στρώσουν κλαδιά, στέκονταν όρθιες βαστώντας τα μωρά στην αγκαλιά τους ή κάθονταν σε κάποια στεγνή πέτρα.

Οι σκηνές αυτές έγιναν τα σπιτικά τους καθ' όλη τη διάρκεια της εξορίας. Συχνά με τους αγέρηδες και τις θύελλες ξεριζώνονταν οι πάσσαλοι, χαλάρωναν τα σκοινιά και οι τέντες ανέμιζαν λασπωμένες πάνω απ' τα κορμιά τους.

Μ' όλο που ο αριθμός των γυναικών ολοένα αυξανόταν, η Διοίκηση αδιαφορούσε και δεν έστηνε καινούριες σκηνές. Κι υπήρχαν ακόμα πολλά υπόγεια κελιά κλειδωμένα, με την

πρόφαση πως ήταν αποθήκες της εκκλησίας.

Μια πτέρυγα και μισή, από τα επάνω κελιά που ήταν πιο γερά, τη χρησιμοποιούσε η Διοίκηση για γραφεία.

Όταν την άνοιξη του 1949 μαζεύτηκαν τρεις χιλιάδες περίπου γυναίκες στο νησί, έστησαν και μικρά ατομικά λιόφυτα του Μοναστηριού. Όλες αυτές οι μικρές τέντες ήταν τρύπιες και καταστραμμένες και μόλις έβρεχε έσταζαν και μούσκευαν τα στρώματα ή τα ξερά χόρτα που πάνω κει πλάγιαζαν οι εξόριστες με τα μωρά τους. Ήταν τόσο χαμηλές, που έπρεπε να διπλώσεις το κορμί σου για να μπει μέσα και να βρίσκεσαι συνεχώς καμπουριασμένη. Όταν έπεφταν οι μεγάλες βροχές τα πάντα πλημμύριζαν με λάσπη και νερά και τα μικρά έκλαιγαν αντάμα με τις μάνες και τις γιαγιάδες τους.

Όλο το διάστημα από το 1947 έως το 1949 Διοικητής στο στρατόπεδο του Τρίκερι ήταν ο συνταγματάρχης Ι.Κ., άνθρωπος πολύ αυστηρός και σκληρός. Ύστερα από πολλά διαβήματα, οι εξόριστες κατάφεραν να συνεννοούνται μαζί του για τα καθημερινά τους προβλήματα και προπάντων για την καντίνα. Τη φρουρά την αποτελούσαν στρατιώτες «ανανήψαντες» της Μακρονήσου και άλλοι.

Σκοπός της Διοίκησης ήταν ν' αχρηστέψει πολιτικά όσο μπορούσε περισσότερες εξόριστες και να εξευτελίσει στα μάτια τους το δίκαιο αγώνα που συνέχιζαν οι δικοί τους. Με διάφορα σωματικά βάσανα, με ψυχολογικά μέσα μελετημένα για να σπάνε το ηθικό, με την αδιαφορία στις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν, την απαγόρευση κάθε μέσου μόρφωσης, ψυχαγωγίας και ξεκούρασης επιδίωκαν να τους αποσπάσουν μια υπογραφή κάτω από μια «δήλωση μετανοίας».

Επέβαλαν στη ζωή τους στρατιωτική πειθαρχία. Δύο φορές την ημέρα, με βροχή και με χιόνι, τις ανάγκαζαν να βγαίνουν για το προσκλητήριο το πρωί οκτώ με εννιά και το βράδυ τέσσερις με πέντε. Εκεί τις είχαν να στέκονται ώρες, πεινασμένες και εξαντλημένες, έχοντας αφήσει τα μωρά τους μόνα μέσα στ' αντίσκηνα.

Μόλις τελείωνε το προσκλητήριο, κατά τη διάρκεια του οποίου στέκονταν νηστικές από το προηγούμενο βράδυ γιατί έδιναν πρωινό ρόφημα, έτρεχαν στην ουρά για νερό πέρα στα πηγάδια. Και στις δώδεκα το μεσημέρι βιάζονταν να τρέξουν σ' άλλη σειρά για το συσσίτιο, που μοιραζόταν κατά το στρατιωτικό σύστημα. Μετά το μεσημέρι έφτανε το καΐκι με τα εφόδια, που έπρεπε να το ξεφορτώσουν. Στις τέσσερις το απόγευμα όλες μαζεύονταν πάλι στην πλατεία για το βραδινό προσκλητήριο, κι αμέσως μετά για τη διανομή του δεύτερου συσσιτίου της μέρας. Στις οκτώ το βράδυ δεν έπρεπε να φαίνεται φως στις σκηνές και κάθε κυκλοφορία σταματούσε.

Κάθε μέρα στο πρωινό προσκλητήριο ο στρατοπεδάρχης διάβαζε το δελτίο ειδήσεων της ημέρα, για να τις πληροφορήσει πως ο αγώνας ολοένα εξασθενίζει και πως οι αντάρτες «καθημερινά παραδίδονται στα χέρια του νικηφόρου στρατού».

Το Φλεβάρη του 1948 η Διοίκηση διαίρεσε τις γυναίκες σε δεκατέσσερις διμοιρίες, που αποτελούσαν ένα λόχο κι έβαλε τη δικηγόρινα Θ.Ξ. από τη Λάρισα να τις αντιπροσωπεύει. Οι στρατιώτες της φρουράς φύλαγαν τα στρατόπεδα των αντρών και των γυναικών. Είχαν εγκαταστήσει σκοπιές στα κοντινά ακρωτήρια του νησιού, όπως και στο δρόμο που οδηγούσε στο χωριό. Οι περισσότεροι ήταν άλλοτε αγωνιστές της Αντίστασης, που κάτω από τη μακρονησιώτικη βία αποκήρυξαν το Δημοκρατικό Στρατό και υπηρετούσαν από φόβο

τους βασανιστές τους. Υπήρχαν μερικοί που έδειχναν ανθρωπιά και φέρονταν καλά στους κρατούμενους. Οι γυναίκες, όμως, διηγούνταν πως κάποτε οι φρουροί χτύπησαν τις κοπέλες που είχαν φέρει από μια περιοχή που γίνονταν μάχες. Τις γυναίκες αυτές, που ήταν αντάρτισσες, τις μάντρωσαν με συρματοπλεγμα ξέχωρα από τις άλλες.

Η σκληρότητα και η απονιά των φρουρών ήταν απερίγραπτη. Εκτός από τις καθημερινές αγγαρείες έβαζαν τις γυναίκες, που οι περισσότερες ήταν μωρομάνες ή γερόντισσες, να τους κουβαλούν νερό, να τους πλένουν τα ρούχα και να τους καθαρίζουν τα κελιά που έμεναν. Κι όπως δεν έβρισκαν καμιά αντίδραση απ' αυτές, τις έβαζαν να τους κουβαλούν και τα μπαούλα τους ακόμα από το λιμανάκι. Έτσι τις εξευτέλιζαν καθημερινά.

Το κράτος έδινε για τις εξόριστες 2.700 δραχ. την ημέρα για το συσσίτιο των γυναικών. Το μαγειρεύαν οι ίδιες σε μεγάλα καζάνια, κι επειδή η δουλειά του μαγειρείου ήταν πολύ σκληρή άλλαζαν κάθε δύο μήνες. Το φαγητό ήταν λιγοστό και φτωχό. Τα γυφτοφάσουλα, τ' άσπρα φασόλια και τα ρεβύθια ήταν τα πιο συνηθισμένα γεύματα. Σπάνια μαγειρεύαν ζυμαρικά, πατάτες ή λαχανικά, και κρέας μαγειρεύαν μία ή δύο φορές το μήνα.

Πρωινό ρόφημα δεν έδιναν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, έτσι έμεναν νηστικές οι γυναίκες από τ' απόγευμα της μια μέρας ως το μεσημέρι της άλλης. Τα 80 δράμια ψωμί δεν έφταναν παρά μονάχα για το μεσημεριανό γεύμα, γιατί απ' αυτό έπρεπε να φάνε και τα παιδάκια, που δεν συμπεριλαμβάνονταν στον αριθμό των κρατουμένων. Έτσι τα διακόσια είκοσι τέσσερα παιδάκια, που ολοένα πλήθαιναν, τρέφονταν από το φαί που έδιναν στις μάνες τους.

Ποτέ δεν έδωσαν λάδι ή φωτιστικό πετρέλαιο για ν' ανάβουν ένα φως μέσα στις σκηνές και οι γυναίκες αναγκάζονταν να φωτιάχνουν μικρά καντηλάκια με τα 4 -5 δράμια λάδι που τους έδιναν για τις βραστές πατάτες. Για το μαγείρεμα του συσσιτίου κουβαλούσαν νερό από το μοναδικό με τρόμπα πηγάδι και έφερναν τα τρόφιμα από την αποθήκη που βρισκόταν κοντά στο λιμανάκι του νησιού, καμιά εβδομάδα μέτρα ανηφορικού δρόμου ως το Μοναστήρι.

Κουβαλούσαν ακόμα και τα ξύλα για τη φωτιά από μακριά, γιατί δεν υπήρχαν ζώα ή κάποιο άλλο μεταφορικό μέσο. Η αγγαρεία αυτή γινόταν πιο σκληρή τις μέρες του χειμώνα, που το καΐκι δεν μπορούσε να φέρει τα ξύλα του στρατοπέδου από τα χωριά του Πηλίου.

Η τραχιά ζωή των γυναικών γινόταν χίλιες φορές πιο ανυπόφορη εξαιτίας της ανυδρίας του νησιού. Αν και υπήρχαν τέσσερα πηγάδια, τα οποία οι εξόριστοι είχαν ανοίξει το 1947, το νερό δεν μπορούσε να διατηρηθεί καθαρό μήτε ν' ανέβει εύκολα γιατί δεν είχαν τρόμπες.

Υπήρχε μία τρόμπα στο πηγάδι κοντά στο «χωριό», απ' όπου έπαιρναν νερό οι γυναίκες, κι άλλη μία σ' εκείνο που βρισκόταν έξω από το μαγειρείο των αντρών. Αργότερα όμως διόρθωσαν τις παλιές τρόμπες και εφοδίασαν μ' αυτές ακόμα δύο πηγάδια, που' ναι κοντά στον όρμο του Αϊ – Γιώργη.

Κάθε μέρα στις εννιά ένας στρατιώτης οδηγούσε στη γραμμή τις εξόριστες για να γεμίσουν τα κανάτια τους κι άλλοι δύο τις επέβλεπαν. Μα την άνοιξη του 1949, που οι γυναίκες πολλαπλασιάστηκαν γιατί συνεχώς έφταναν νέες αποστολές, η ανυδρία που χρόνια βασάνιζε τους εξόριστους άρχισε από το Πάσχα.

Όλο το πλήθος, πέντε χιλιάδες περίπου γυναίκες, έπρεπε να πιεί, να μαγειρέψει και να πλυθεί απ' το νερό τριών πηγαδιών. Έτσι αναγκάζονταν να ξεκινήσουν πριν χαράξει, για να

γεμίσουν τους κουβάδες του συσσιτίου ή τα κανάτια τους. Οι τρόμπες απέδιδαν στην αρχή, μετά όμως αγκομαχούσαν ανεβάζοντας λάσπη. Δεν άκουγες όλη μέρα τίποτα άλλο παρά μόνο εκείνον τον κουφό κρότο που μεγάλωνε την απελπισία.

Πριν φύγουν οι εξόριστοι για το Μακρονήσι οι βαριές αγγαρείες – όπως το ξεφόρτωμα του καϊκιού ή το κουβάλημα των ξύλων – ήταν αποκλειστικά δουλειά των αντρών. Οι γυναίκες κατέβαιναν στην αποθήκη και κουβαλούσαν από κει ως το Μοναστήρι τα τρόφιμα και τ' άλλα εφόδια.

Μετά το Μάρτη του 1948 που έφυγαν οι άντρες, μονάχες τους ξεφόρτωναν οκάδες από τρόφιμα, ξύλα, τσιμέντα, ασβέστη, εφόδια για τέσσερις και πέντε χιλιάδες ψυχές και τ' ανέβαζαν από ένα μαρτυρικό ανήφορο στην αποθήκη. Η δουλειά αυτή γινόταν καθημερινά από τρεις διμοιρίες και κρατούσε συχνά τέσσερις ώρες.

Μα η πιο εξαντλητική κι άσκοπη αγγαρεία, που θύμιζε το κάτεργο του Μακρονησιού, ήταν να κουβαλούν από το γιαλό βότσαλα, άμμο και νερό της θάλασσας για να φτιάξουν ένα πελώριο στέμμα σε μια πλαγιά του νησιού, ώστε να φαίνεται από τη θάλασσα απ' όπου περνούσαν τα πλοία.

Όταν διέταξαν τους εξόριστους να επισκευάσουν τα γκρεμισμένα κελιά του Μοναστηριού, οι γυναίκες μονάχες τους κουβαλούσαν από το λιμανάκι τσιμέντα, τούβλα, ασβέστη, ξυλεία και θαλασσινό νερό. Οι αγγαρείες αυτές κρατούσαν μήνες ολόκληρους και ήταν οι πιο βαριές και βάρβαρες.

Για το μαρτύριο του νερού μιλήσαμε και πρωτύτερα. Καθημερινά για το μαγείρεμα του συσσιτίου και για το καθάρισμα της αυλής και των άλλων χώρων του Μοναστηριού, οι εξόριστες κατέβαιναν χαράματα κι έστεκαν ώρες περιμένοντας να μαζευτεί νερό στα ξεροπήγαδα.

Επειδή για πολύ καιρό αποχωρητήρια δεν υπήρχαν στο στρατόπεδο, οι εξόριστες αναγκάζονταν να αποπατούν στα γύρω χωράφια και στα λιόφυτα και κάθε βδομάδα να βγαίνουν με κασμάδες, φτυάρια ή ξύλα για να σκεπάσουν τις ακαθαρσίες, να κάψουν τα σκουπίδια και να ραντίσουν με ασβέστη τα χώματα. Μα και πάλι τα κοράκια κι οι κάργιες, που σμήνη πετούσαν στο νησί, ξέθαβαν τις ακαθαρσίες και σκορπούσαν τα ματωμένα κουρέλια.

Βλέποντας οι διάφοροι αξιωματικοί της φρουράς ή οι απλοί χωροφύλακες πως δούλευαν αδιαμαρτύρητα, καθημερινά τις φόρτωναν και τα δικά τους τρόφιμα ή τα μπαγκάζια από τα καϊκία για να τ' ανεβάσουν από τον ανήφορο του Μοναστηριού κι αυτοί ακολουθούσαν πίσω τους με αδειανά τα χέρια χασκογελώντας και πειράζοντάς τες.

Όλη αυτή η βασανισμένη ζωή του σκλάβου, που καθημερινά γινόταν όλο και πιο βαριά, έκανε όσες είχαν παιδιά να τα παραμελούν μοιρολατρικά. Αδιάκοπα έκλαιγαν τα σπυριασμένα και ακάθαρτα εκείνα παιδάκια, ζητιανεύοντας και γυρεύοντας τις μάνες τους στα χωράφια. Όσο για τις ίδιες όσο περνούσαν οι μέρες τσακίζονταν από τις κακουχίες, χλώμιαζαν από την πείνα και κουρελιαζόταν η μοναδική τους φορεσιά και τα παπούτσια τους. Πάνω στα πρόσωπά τους ήταν φανερή η αγωνία για τους δικούς τους, που καιρό τώρα πολεμούσαν στα βουνά και είχαν χάσει τα ίχνη τους.

Γράμματα, επιταγές, εφημερίδες και λιγοστά δέματα έρχονταν μια φορά τη βδομάδα με το

καΐκι του στρατοπέδου. Όλα τα λογόκριναν πολύ αυστηρά πριν τα δώσουν στις εξόριστες, καθυστερούσαν τα λίγα χρήματα από τις επιταγές κι έσβηναν ή έκοβαν ένα μέρος από το περιεχόμενο των γραμμάτων.

Συνηθισμένο ήταν να τα κρατούν, θέλοντας να τιμωρήσουν ορισμένες γυναίκες επειδή βαρυγκόμησαν την ώρα της αγγαρείας ή για να τις κρατούν σε αγωνία. Η στέρηση αυτή από τα γράμματα και τα μηνύματα ήταν η πιο πρόχειρη τιμωρία στα χέρια της Διοίκησης.

Το ταχυδρομείο το μοίραζε ο ίδιος ο Διοικητής στο πρωινό προσκλητήριο, όπου οι γυναίκες στέκονταν στη σειρά. Αν καμιά αργούσε να τρέξει μόλις φώναζε το όνομά της, κρατούσε το γράμμα και της το 'δινε ύστερα από μέρες, ενώ τα γράμματα που έρχονταν να φέρουν το μήνυμα για το θάνατο κανενός αντάρτη τα φύλαγε τελευταία και τα διάβαζε άπονα μπροστά στη δύστυχη μάνα, αδερφή ή σύζυγο. λέγοντάς της αμέσως να κάνει δήλωση γιατί λόγος πια δεν υπάρχει να βρίσκεται εκεί. Οι εξόριστες έγραφαν ένα γράμμα τη βδομάδα, που κι αυτό το λογόκριναν το ίδιο αυστηρά, και συχνά όλα τα μαζί τα έκαιγαν για να μην πάνε στον προορισμό τους. Τις εφημερίδες, που πριν έρχονταν, τις απαγόρευαν μόλις το στρατόπεδο των αντρών έφυγε για το Μακρονήσι.

Μέχρι το Φλεβάρη του 1948, που οι γυναίκες ήταν πολύ λιγότερες, πήγαιναν σχεδόν ελεύθερα στο στρατόπεδο των αντρών για να ψωνίσουν από την καντίνα και για να πάρουν τα τρόφιμα όταν ερχόταν το καΐκι.

Στις μεγάλες γιορτές (Πάσχα, Χριστούγεννα, Ευαγγελισμού) έτρωγαν όλοι μαζί. Όταν όμως έφτασαν οι μεγάλες καραβιές και το Μοναστήρι γέμισε από εξόριστες η επικοινωνία απαγορεύτηκε. Ο Διοικητής έδινε άδεια κάθε φορά μόνο σ' έναν ορισμένο αριθμό γυναικών και για ορισμένη ώρα για τα ψώνια τους.

Οι άντρες εκτός από την καντίνα είχαν παπουτσάδικο, μαραγκούδικο, ένα συνεργείο που διόρθωνε τα διάφορα σκεύη τους, έφτιαχναν σκάφες, σκαμνιά και άλλα εργαλεία. Είχαν και ραφτάδικο με δική τους ραπτομηχανή.

Με άδεια μονάχα μονάχα μπορούσαν οι γυναίκες να περάσουν από τη σκοπιά για να πάνε τα παπούτσια τους στον μπαλωματή ή στ' άλλα συνεργεία.

Στην καντίνα μπορούσες να βρεις τα πιο απαραίτητα πράγματα, από χαρτοφάκελλα, γραμματόσημα, κλωστές και βελόνες, μέχρι κονσέρβες και ψωμί. Όλα αυτά τα είδη τα πουλούσαν οι εξόριστοι σε πολύ χαμηλότερες τιμές από το μαγαζάκι του χωριού.

Η καντίνα αυτή, που τόσο εξυπηρετούσε τον εξόριστο κόσμο του Τρίκερι, έγινε ύστερα από αδιάκοπες αιτήσεις και διαβήματα στο Διοικητή.

Ένα μέρος από τα κέρδη, όπως μας είπαν, τα κρατούσε η Διοίκηση και το υπόλοιπο 7%, το διέθεταν για συμπληρωματικό λάδι στο καζάνι του γενικού συσσιτίου, για τις διάφορες ανάγκες των συνεργείων και για τους εντελώς άπορους εξόριστους άντρες ή γυναίκες.

Το Φλεβάρη, που οι άντρες έφυγαν για το Μακρονήσι, παρέδωσαν τα είδη της καντίνας σε δυο τρεις γυναίκες να τα διαχειριστούν και να τα πουλήσουν και έδωσαν εντολή για όσα πράγματα δεν πουληθούν να μοιραστούν στις μικρομάνες.

Από διάφορες οικονομίες τους οι άντρες είχαν αγοράσει μια ραπτομηχανή που την άφησαν

κι αυτή στο στρατόπεδο γυναικών και που όταν το Γενάρη του 1950 μας μπάρκαραν για το Μακρονήσι, μέσα στη γενική τρομοκρατία και σύγχυση, επωφεληθήκαν και μας την πήραν με τη δικαιολογία πως οι εξόριστοι την έκαναν δώρο στην εκκλησία.

Οι εξόριστοι άντρες ήταν ηθικό στήριγμα στις εγκαταλελειμμένες εκείνες γυναίκες, που ίσως πρώτη φορά έβγαιναν από τα σπίτια τους κι αντιμετώπιζαν τη σκληρότητα και τη στρατιωτική πειθαρχία. Εκτός απ' την πρακτική και ηθική βοήθεια που πρόσφεραν φρόντιζαν να παίρνουν μέρος και εκείνες στις εκδηλώσεις ψυχαγωγίας – γιατί είχαν θέατρο, χορωδία και καλό γήπεδο γυμναστικής. Αλλά ας ξαναγυρίσουμε στις δύστυχες συνεξόριστες.

Η ελονοσία ήταν καθημερινή αρρώστια στο στρατόπεδο. Πολλές γυναίκες και παιδάκια είχαν την ωχρότητα που τη χαρακτηρίζει. Οι θέρμες και τα ρίγη τις έριχναν συχνά χάμω στο στρώμα, τις έλουζαν στον ιδρώτα, τις έλιωναν, κι ύστερα έφευγαν όπως ήρθαν δίχως φάρμακα και νοσηλεία.

Την άλλη μέρα, μετά από την κρίση ή και με πυρετό ακόμη, πήγαιναν στις αγγαρείες.

Η ελονοσία πρώτη, κι ύστερα η φυματίωση. Για τις φυματικές δεν υπήρχε καμιά ξεχωριστή έγνοια. Κοιμόνταν μέσα στ' αντίσκηνα μαζί με τις άλλες, πλάι πλάι με τα μωρά. Εκεί αιμόπτυαν, εκεί έβηχαν κι αγκομαχούσαν.

Η Παρασκευή Κριμέκη, μια νέα εξόριστη γυναίκα, μόλις έφτασε στο Τρίκερι ύστερα από τις ταλαιπωρίες άρχισε να χλωμιάζει και να λιώνει. Αργότερα έκανε συνεχείς αιμοπτύσεις μέσα στη σκηνή της μπροστά στις τρομοκρατημένες γυναίκες. Σε λίγο καιρό, εξαντλημένη καθώς ήταν κι απελπισμένη υπέγραψε δήλωση κι έφυγε με το φορείο. Έζησε άραγε;

Η Βαγγελίτσα Εργάτη, μια μικρή χωριατοπούλα 18 χρονών, πέθανε από φυματίωση λίγες μέρες μετά τον ερχομό της στο στρατόπεδο. Την έθαψαν εκεί σαν ζώο, αλλά εγώ δεν πρέπει να την ξεχάσω...

Ήταν λίγες εκείνες, προπάντων οι ηλικιωμένες, που δεν βογκούσαν από την κούραση και την υγρασία, που δεν είχαν πόνους στα σπλάχνα τους χωρίς να ξέρουν την αιτία και τη γιατρεία τους. Εκείνο που τις έλιωνε περισσότερο δεν ήταν η βαριά δουλειά, γιατί ήταν μαθημένες στη σκληρή αγροτική ζωή, όσο η παγωνιά, η πείνα, το στρίμωγμα στις σκηνές, οι γκρίνιες, τα κλάματα, η κλεισούρα και η απλυσιά.

Μαύρα σμήνη από μύγες έφευγαν από τους λάκκους και τις ακάλυπτες ακαθαρσίες κι έβοσκαν πάνω στο ψωμί, στο φαί, κάθονταν επίμονα γύρω απ' το στόμα και τα ματάκια των παιδιών. Οι μύγες μετέδιδαν τα μικρόβια της δυσεντερίας και του πονόματου, τις δυο πληγές του Τρίκερι. Η δυσεντερία ήταν η πιο συχνή κι η χειρότερη απ' τις αρρώστιες στο στρατόπεδο. Έριχνε κάτω διμοιρίες ολάκερες, και συχνά απλωνόταν γρήγορα σ' όλο το λόχο γιατί δεν υπήρχαν αποχωρητήρια και φάρμακα. Σιγά σιγά η ελεεινή αυτή αρρώστια γινόταν χρόνια, γιατί έβρισκε εξαντλημένους οργανισμούς. Ήταν σαν ένα είδος χολέρας που έφερνε αφυδάτωση, ωχρότητα και μελαγχολία.

Μα δεν έλειψε και ο τύφος, που ερχόταν από τα θολά νερά των πηγαδιών κι από τα κακοπλυμένα λαχανικά. Τα προσωπάκια των παιδιών ήταν πληγιασμένα από σπυριά, που τα βασάνιζαν και τα έκαναν γκρινιάρικα κι ενοχλητικά. Η σταφυλοκοκκίαση κι η ψώρα ήταν πολύ διαδεδομένες στις εξόριστες και πιο βασανιστικές και από τους ίδιους τους

βασανιστές τους.

Γι' αυτές τις φοβερές επιδημίες η Διοίκηση δεν έδινε ρύζι, ζάχαρη, λεμόνια, ούτε καν φάρμακα. Το συσσίτιο με τα όσπρια το πετούσαν στη θάλασσα να παχαίνουν τα ψάρια, γιατί οι πιο πολλές δεν μπορούσαν να το φάνε κι άλλες πάλι που το έτρωγαν γίνονταν χειρότερα.

Αν και υπήρχαν αρκετοί εξόριστοι γιατροί στο στρατόπεδο των αντρών, δεν τους επέτρεπαν να περιθάλψουν τις άρρωστες. Ο γιατρός του στρατοπέδου είχε το ιατρείο του σ' ένα κελί του Μοναστηριού και δίπλα υπήρχε ένα δωμάτιο, το «αναρρωτήριο», που είχε τρία τέσσερα στρώματα για τις βαριά άρρωστες.

Από τα φάρμακα του Ερυθρού Σταυρού δεν έφταναν σε μας παρά μονάχα ασπιρίνη, ιώδιο, και ελάχιστο κινόνο για την ελονοσία. Δεν υπήρχε μήτε ψωραλοιφή ούτε αλοιφές με σουλφαμίδες για τα σπυριά των παιδιών.

Πολλές από τις «προληπτικές» εξόριστες κρατούσαν μαζί τους τα παιδιά τους, βρέφη, νήπια ή μεγαλύτερα, από 6 έως 12 χρονών. Το καλοκαίρι του 1949 ήταν περίπου εκατόν ογδόντα παιδιά. Γι' όλα αυτά τα παιδάκια δεν έδιναν το επίδομα των 2.700 δρχ., που το κράτος διέθετε για κάθε εξόριστο, ούτε καμία άλλη βοήθεια. Έτσι δεν είχαν μερίδα ψωμιού ή φαγητού και θα έμεναν τελειώς νηστικά αν δεν τρέφονταν από τα 80 δράμια ψωμί που έδιναν στις μάνες τους.

Από το μεγάλο καζάνι του συσσίτιου φρόντιζαν πάντα οι γυναίκες να βγάλουν το φαγητό των παιδιών, κρυφά απ' τη Διοίκηση, ελαττώνοντας έτσι τη γενική μερίδα. Το πρόβλημα όμως του ψωμιού έμενε άλυτο γιατί δεν έφτανε για κανέναν, κι αυτό που έφερναν από το κάτω στρατόπεδο, που είχε λιγότερα παιδιά, ήταν ασήμαντο μπροστά στη φοβερή έλλειψη.

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός ποτέ δεν ενίσχυσε αυτά τα παιδιά ούτε τα αναγνώριζε σαν κρατούμενους. Τα κρατούσαν εκεί ως αντίποινα για το «παιδομάζωμα» των ανταρτών.

Επειδή το σαπούνι και το νερό ήταν τόσο σπάνια κι ακριβά έμεναν λερωμένα, κουρελιασμένα, χλωμά και γεμάτα σπυριά. Σκιές, όμοιες με φαντάσματα παιδιών. Γι' αυτά τα παιδιά προπάντων πολλές μάνες έκαναν δήλωση και έφυγαν από το καταραμένο νησί.

Μπροστά σ' αυτή τη δυστυχία είναι περιττό ν' αναφέρουμε πως τα μεγάλα παιδιά έμεναν δίχως καμιά εκπαίδευση ή παιδαγωγική φροντίδα, κι όλη μέρα τριγύριζαν στα χωράφια και στις απότομες ακρογιαλιές ή έμεναν ζαρωμένα μέσα στα μουχλιασμένα κελιά και στις σκοτεινές σκηνές χωρίς να παίζουν.

Τα βρέφη υπέφεραν περισσότερο γιατί γάλα δεν υπήρχε, κι αν ακόμα οι μητέρες τους είχαν να τα θηλάσουν οι καθημερινές αγγαρείες δεν τια άφηναν.

Οι κρατούμενες έγκυες γυναίκες – και υπήρχαν αρκετές σ' αυτή την κατάσταση – με τρόπο αντίκριζαν τη δύσκολη ώρα της γέννας. Δεν υπήρχε καμιά φροντίδα για τις λεχώνες και τα μικρά. Μήτε σπάργανα για να τα τυλίξουν και να τα προφυλάξουν από την παγωνιά.

Το χειμώνα του 1948 πέθανε ένα νεογέννητο αμέσως μετά τη γέννησή του. Το Σεπτέμβριο του 1949 μια Σλαβομακεδόνισσα γέννησε δίδυμα. Μέχρι τις τελευταίες μέρες της εγκυμοσύνης της έτρεχε στις αγγαρείες και κουβαλούσε με μια παράξενη περηφάνια την

ανημπόρια της. Γέννησε δίδυμα πάνω στο χωματένιο πάτωμα ενός υπογείου του Μοναστηριού, χωρίς κανένας σχεδόν να το ξέρει. Το ένα μωρό πέθανε σε δυο μέρες και τ' άλλο το βάφτισαν Ελευθερία μερικές κοπέλες από το κάτω στρατόπεδο. Πέθανε κι αυτό μια βδομάδα αργότερα.

Έξω από το Μοναστήρι, λίγα μέτρα από την κεντρική πύλη, είναι το μικρό νεκροταφείο για τους κατάδικους του Τρίκερι. Δεν έχει τίποτα που να μοιάζει με τα νεκροταφεία που ξέρουμε. Είναι ένας μικρός τετράγωνος χώρος με πέντε έξι φρέσκα μνήματα, που με τα πρωτοβρόχια παρσίνιζε όπως τα γύρω χωράφια.

Κάποιοι παλιοί εξόριστοι φύτεψαν σ' εκείνο το μέρος μια πικροδάφνη και στερέωσαν μέσα στη γη ένα ξυλόγλυπτο σταυρό από ελιά. Άλλοι μικρότεροι σταυροί είναι σπαρμένοι τριγύρω, σάπιοι από τις βροχές και τον ήλιο, και πάνω τους μόλις που ξεχωρίζουν κάτι αχνά γράμματα με το όνομα και την πατρίδα των νεκρών.

Οι τάφοι των μικρών παιδιών δεν ξεχωρίζουν καθόλου. Τα νερά της βροχής μονάχα λιμνάζουν στις μικρές λακκουβίτσες τους και την άνοιξη πρωτοφυτρώνουν εκεί οι παπαρούνες και τα χαμομήλια.

Δυο βήματα από τους ανώνυμους αυτούς τάφους, που μόνο εμείς τους ξέρουμε, είναι τ' αντίσκηνα. Εκεί στο πλάι πηγαινοέρχονται οι γυναίκες και κάποτε παίζοντας τα παιδάκια πάνε και κρύβονται πίσω απ' τη φουντωτή πικροδάφνη και το μεγάλο ξύλινο σταυρό.

Είναι όλοι τους τόσο κοντά στα μνήματα, που η καθημερινή γειτονιά τους με τους πεθαμένους δεν τους κάνει καμία εντύπωση. Ίσως επειδή ύστερα από μια βαριά κρίση ελονοσίας, μια πνευμονία, μια φυματίωση, μια γρίπη, ή ακόμα κι ένα γρατζούνισμα πάνω στα φαρμακερά σύρματα, μπορεί κι αυτές να βρεθούν κάτω από το αρμυρό χώμα.

Τρίκερι, Οκτώβρης 1950
Βικτωρία Θεοδώρου»

Πηγή